



Tonga

**LAO FAKAANGAANGA
(FAKATONUTONU) (FIKA 2) KI HE LAO
'O E KONISITUTONE 'O TONGA 2019**



Tonga

LAO FAKAANGAANGA (FAKATONUTONU) (FIKA 2) KI HE LAO 'O E KONISITUTONE 'O TONGA 2019

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa nounou mo e 'Uhinga'i lea.....	5
2	Kupu 31C fo'ou	6

FAKAMATALA FAKAMAHINO	7
------------------------------	----------



LAO FAKAANGAANGA (FAKATONUTONU) (FIKA 2) KI HE LAO 'O E KONISITUTONE 'O TONGA 2019

**KO E LAO FAKAANGAANGA KI HA LAO KE FAKATONUTONU 'A E
LAO 'O E KONISITUTONE KE FOKOTU'U 'A E 'OFISI 'O E TALEKITA
'O E NGAARI TALATALAAKI HIA 'A E PULE'ANGA KE TO'O 'A E
NGAARI MAFAI 'OKU FELAVE'I MO E NGAARI FAKA'ILO HIA NA'E
'ULUAKI 'I HE 'ATENI SENIALE**

'OKU TU'UTU'UNI 'e he Tu'i mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he Fakataha Alea 'o e
Pule'anga 'o pehe:

1 Hingoa nounou mo e 'Uhinga'i lea

- (1) 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao (Fakatonutonu) (Fika 2) ki he Lao 'o e Konisitutone 'o Tonga 2019.
- (2) Kuo pau ke ui 'i he Lao ni, 'a e Lao 'o e Konisitutone 'o Tonga (Vahe 2), 'i hono fakatonutonu, "ko e Konisitutone".

2 Kupu 31C fo'ou

'Oku fakatonutonu 'a e Konisitutone 'aki hono fakahū atu 'a e kupu 31C fo'ou ko eni 'i he hili pē 'a e kupu 31B –

“31C Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga

- (1) Kuo pau ke 'i ai 'a e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga.
- (2) Kuo pau ke fakanofu 'e he Tu'i 'a e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga, 'i hono fokotu'u 'e he Komisoni Ngaue Fakafakamaau mo Fakalao.
- (3) Kuo pau ke 'ikai fe'unga ha taha ke fakanofu ke ne ma'u pe le'ole'o 'i he lakanga 'o e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga tukukehe kapau ko ha fakafofonga lao kuo ne fakahoko fatongia 'o laka hake 'i he ta'u 'e 7.
- (4) Kuo pau ke ma'u 'e he Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga 'a e mafai 'i ha hopo 'oku ne pehe 'oku taau ke fakahoko –
 - (a) ke kamata'i mo fakahoko 'a e ngaahi hopo ki ha taha 'i he 'ao 'o e fakamaau'anga 'o e lao 'o fekau'aki mo ha hia 'oku fepaki mo e ngaahi lao 'o Tonga;
 - (b) ke to'o mo hoko atu ha ngaahi hopo hia na'e kamata'i pe fakahoko 'e ha taha pe mafai kehe; pea
 - (c) ke ta'ofi 'a e hoko atu 'i ha fa'ahinga tu'unga pē kimu'a 'a hono fakahoko 'a e tala tu'utu'uni 'o ha ngaahi hopo hia pehē na'e kamata'i pe fakahoko 'e ia pē pe ha taha pe mafai kehe.
- (5) 'I hono fakahoko 'a e ngaahi fatongia 'oku foaki kiate ia 'e he kupu-si'i (4) kuo pau ke 'ikai kau 'a e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga 'i he tu'utu'uni pe pule 'o ha taha pe mafai kehe.
- (6) 'I ha 'atā 'a e lakanga 'o e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga, pea mo hono toloi 'a e fakanofu 'o e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga 'i he kupu-si'i (2), 'e ngofua ki he Tu'i, 'i he fokotu'u atu 'a e Komisoni Ngaue Fakafakamaau mo Fakalao, ke ne fakanofu ha taha 'oku taau fe'unga ke hoko ko e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga fakataimi, ke ne ma'u 'a e lakanga kae'oua kuo fakahoko 'a e fakanofu totonu. Kuo pau ke ma'u 'e he taha kuo fokotu'u ko ia 'a e ngaahi mafai mo e ngaahi monu'ia kotoa pea mo fakahoko 'a e ngaahi fatongia kotoa 'o e Talekita 'o e Ngaahi Talatalaaki Hia 'a e Pule'anga 'a ia 'oku 'oatu 'i he kupu ni.”

Na'e tali 'e he Fale Alea 'i he 'aho ni 'o 2019.

FAKAMATALA FAKAMAHINO

(‘Oku ‘ikai hoko ‘a e ngaahi fakamatala ko eni ko ha kongā ‘o e Lao Fakaangaanga pea
‘oku fakataumu’a pe ke fakamatala’i hono ngata’anga mo e taumu’a)

Fakamatala Fakamahino	Fakamatala
<p>Ko e tefito’i taumu’a ‘o e Lao Fakaangaanga ke fokotu’u ‘a e ‘Ofisi ‘o e Talekita ‘o e Ngaahi Talatalaaki Hia ‘a e Pule’anga, pea hoko ia ko e ‘ofisi tau’ataina, ‘oku malu’i ‘e he Konisitutone. Ko e fakatonutonu fakataha mo e Lao Fakangaanga (Fakatonutonu) ki he Lao ‘o e Konisitutone ‘o Tonga 2019, ‘oku ne ma’u ‘a e ola tatau, ‘a ia ko e ngaahi hopo hia na’e ‘uluaki ‘i he ‘Ateni Seniale, ‘e ‘i he Talekita ‘o e Ngaahi Talatalaaki Hia ‘a e Pule’anga ia ke fakapapau’i ‘a e ta’efilifilimanako mo e totonu ‘o e ngaahi faka’ilo hia ‘i he Pule’anga. Kuo pau ke ‘ikai hoko ‘a e ‘Ateni Seniale ko e fale’i ia ki he Pule’anga, pea kene toe fakahoko hono faka’ilo, tautefito kapau ko ha faka’ilo ‘o ha minisita ‘o e Kapineti pe ha taha ngaue fakapule’anga. Na’e tali kimu’a ‘a e fakatonutonu ‘oku fokotu’u atu ‘e he Fale Alea ‘i he ‘aho 28 ‘o ‘Aokosi 2014, ko e kongā ‘o e Lao (Fakatonutonu) ki he Lao ‘o e Konisitutone ‘o Tonga 2014.</p>	<p>Ko e fakatonutonu ko eni ‘e to’o ai ‘a e fatongia ‘a e ‘Ateni Seniale ke ne tokanga’i ‘a e ngaahi hopo hia kotoa ma’ae Kalauni pea tuku atu ia ki he Talekita ‘o e Ngaahi Talatalaaki Hia ‘a e Pule’anga. Ko e fakatonutonu ko eni ‘e fokotu’u ai ha ‘ofisi tau’ataina ‘a e Talekita ‘o e Ngaahi Talatalaaki Hia ke ngaue ki he ngaahi faka’ilo hia ‘i he ta’efilifilimanako mo falala’anga, pea ‘ikai ha kaunga mei ha mafai kehe.</p>

**Hon. Sione Vuna Fa’otusia
Minisita Lao mo e Pilisone**